

היום נלמד בעזרת ה':

בבא מציעא דף סה

אמר אביי האי מאן דמסיק זוזי: מי שהלוח לחבירו בריבית קצוצה, וסיכם איתו על תשלום זוז אחד של ריבית. והלווה שילם לו את הריבית אך נתן לו במקום זוז, חיטים. אמנם בשוק נמכרים ארבעה 'קילו' בזוז, ואילו הוא נתן למלוה חמש קילו. כשבאים בית דין ומוציאים מהמלוה את הריבית שקיבל, מוציאים ממנו רק ארבע קילו ולא חמש. משום שהוא היה חייב לו רק ארבע קילו עבור הריבית, ואת הקילו הנוסף הוא נתן לו בתור 'הוזלה' במחיר של החיטים.

רבא אמר: אבל רבא חולק וסובר שמוציאים ממנו חמש קילו, משום שהלווה שילם לו את כל החמש קילו בתור ריבית.

ואמר אביי האי מאן דמסיק ארבעה: מלוה שהלווה בריבית קצוצה של ארבע זוז, וקיבל מהלווה גלימה ששווה ארבע זוז עבור הריבית. כשבית דין מוציאים מהמלוה את הריבית שקיבל, המלוה לא חייב להחזיר את הגלימה עצמה ויכול לשלם ארבע זוז שהיא שווה.

רבא אמר: אבל רבא חולק וסובר שמוציאים ממנו את הגלימה, והטעם כדי שלא יאמרו הרואים שהמלוה מתכסה בגלימה של ריבית.

אמר רבא האי מאן דמסיק תריסר: מלוה שהלוה לחבירו בריבית של 12 זוז, והלווה 'השכיר' לו את חצירו תמורת הריבית (כלומר המלוה מקבל אותה בחינם), אמנם החצר מושכרת ב-10 זוז אבל המלוה הסכים לקבל אותה תמורת ה-12 זוז. כשמוציאים ממנו את הריבית שקיבל, מוציאים ממנו 12 זוז ולא 10.

קושיא: אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא: המלוה יכול לטעון 'כל הסיבה שהסכמתי לקבל את החצר עבור ה-12 זוז, זה רק בגלל שנהנתי מכך שקבלתי אותה בחינם, אבל עכשיו שאני צריך לשלם את הריבית אני לא חייב לשלם אלא רק 10 זוז כמו שהיא באמת שוה.

תירוץ: משום דאמר ליה סברת וקבלת: הלווה אומר לו בגלל שאתה הסכמת לקבל את החצר תמורת ה-12 זוז, אם כן נחשב הדבר שקבלת ממני 12 זוז, ועליך להחזיר אותם.

משנה: מרבין על השכר ואין מרבין על המכר: מותר לשלם יותר כסף בשכירות ולא במכירה. והמשנה מבארת.

כיצד השכיר לו את חצרו ואמר לו: 'אם תיתן לי את כל הסכום עכשיו, אני אחשב לך 10 סלעים על כל השנה. אבל אם תשלם לי את השכירות בכל חודש, זה יעלה לך סלע לחודש ואז תשלם לי 12 סלעים על כל השנה'. מותר לעשות זאת ואין בזה ריבית. ובגמרא יתבאר מדוע.

מכר לו את שדהו ואמר לו: 'אם תשלם לי את הסכום עכשיו, אני מוכר לך אותה באלף זוז. אבל אם תשלם לי את הכסף רק לאחר שתקצור את התבואה ותמכור אותה, אני מוכר לך אותה באלף מאתיים זוז'. אסור לעשות כן משום ריבית.

גמרא: מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא: מה ההבדל בין שני המקרים?

תשובה: רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: הדין הוא 'שכירות אינה משתלמת אלא בסוף' כלומר החיוב לשלם על השכירות הוא רק בסוף התקופה. ולכן כשהוא מסכם איתו שאם ישלם בסוף התקופה ישלם 12 סלעים, אין כאן ריבית על 'המתנת המעות' משום שזה בדיוק הזמן של התשלום, וזה המחיר האמיתי. וכאשר הוא אומר לו שאם ישלם את הכסף עכשיו הוא ישלם פחות, הוא עושה לו הנחה מהמחיר האמיתי, ואין בזה איסור.

אבל במכירה, התשלום על הקנייה הוא מיידי. ולכן המחיר האמיתי של השדה הוא אלף זוז, וכאשר הוא מסכם איתו שאם ישלם בסוף יוסיף עוד מאתיים זוז, הרי זו ריבית עבור המתנת המעות.

אמר רבא דקו בה רבנן: דייקו חכמים בדבר ומצאו פסוק המלמד ששכירות משתלמת לבסוף. "כְּשִׁכִּיר שָׂנְהָ בְּשָׂנְהָ" כלומר תשלום השכירות של שנה זו משולם רק בשנה הבאה, דהיינו בתום תקופת השכירות.

*

אמר רב נחמן טרשא שרי: מותר למכור חפץ במחיר יקר יותר, בעבור תשלום בהקפה. ובתנאי שהמוכר לא אומר לקונה שהוא משלם יקר יותר בגלל המתנת המעות, אלא אומר לו בסתם שזה המחיר.

איתיביה רמי בר חמא: ממשנתנו. 'ואם לגורן בשנים עשר מנה - אסור', משמע שאסור למכור יותר יקר בגלל תשלום מאוחר.

תשובה: **אמר ליה:** במשנה הוא פירש לו 'שני מחירים' - 'אם תשלם עכשיו תקבל מחיר זול ואם תשלם מאוחר תקבל מחיר יקר', ולכן אסור. אבל כאן מדובר שהוא אמר לו רק מחיר אחד. וכנ"ל.

אמר רב פפא טרשא זידי שרי: ה'טרשא' שאני עושה מותרת. רב פפא היה עושה שיכר, והיה מוכר שיכר בתשרי שאז המחיר של השיכר זול, והקונה היה משלם את הכסף בניסן כפי המחיר שבניסן שאז המחיר יקר. והטעם שמותר לעשות זאת, אומר רב פפא - בגלל שאני לא מעוניין למכור עכשיו את השיכר, כי השיכר שלי לא מתקלקל עד ניסן, ואני גם לא צריך עכשיו את הכסף. ולכן אני מעוניין למכור אותו רק בניסן, אלא שאני עושה טובה לקונה שאני מוכר לו אותו עכשיו בהקפה.

אמר ליה רב ששת בריה דרב אידי: מדוע אדוני הולך אחרי הצד שלו ולא אחרי הצד של הקונה? כלומר הרי הקונה אם היה לו כסף לשלם עכשיו הוא היה קונה את השיכר בזול, וכל הסיבה שהוא מסכים לשלם עליו יותר יקר, זה רק בגלל שאין לו כסף עכשיו. ואם כן הוא מצידו משלם ריבית על המתנת המעות!

א"ר חמא טרשא זידי ודאי שרי: רב חמא היה מוכר סחורה שנמכרת בזול, במחיר יקר, כמו שהיא נמכרת בעיר אחרת. והקונים היו סוחרים שהיו קונים את הסחורה בהקפה, והיו לוקחים את הסחורה שקנו מרב חמא אל העיר ההיא, ומוכרים אותה שם ביוקר. ובכסף שקבלו היו קונים סחורה אחרת ששם היא זולה, וחוזרים לעיר ומוכרים אותה במחיר יקר, ומשלמים את הכסף על הסחורה הראשונה לרב חמא.

הסיבה שמותר לעשות זאת, משום שרב חמא סיכם איתם שהאחריות של הסחורה שלו היא עליו, עד שהם מוכרים אותה בעיר השניה. ואם כן נחשב הדבר שהסחורה עדיין שלו עד הרגע שהם מוכרים אותה, ואז הם מקבלים את הכסף שאמור להגיע לרב חמא מהקונים, ולוקחים אותו בהלוואה מרב חמא וקונים איתו את הסחורה השניה שם. ולאחר מכן מחזירים את אותו הסכום כשהם חוזרים לעיר, ואם כן אין כאן שום ריבית.

אלא שלכאורה, עצם הדבר שהם מסכימים לקחת את הסחורה לעיר השניה, ולמכור אותה שם במחיר יקר בשביל רב חמא, בלא תמורה. זה עצמו ריבית עבור ההלוואה שהוא נתן להם את הכסף שהם יקבלו ממכירת הסחורה.

והתשובה: שהם מרוויחים מכך. משום שבכל מקום שהם הולכים פוטרם אותם ממכס, בגלל שהסחורה שייכת לרב חמא שהוא תלמיד לחכם הפטור מלשלם מכס. וכן כשהם מגיעים לשוק למכור את הסחורה, מכריזים בשוק שאף אחד לא יהא רשאי למכור את סחורתו עד שהם ימכרו קודם כל את הסחורה של רב חמא, בגלל שהוא תלמיד חכם.

והלכתא כרבי אלעזר: שאמר ריבית קצוצה יוצאת בדיונים מהמלוה.

והלכתא כרבי ינאי: שאמר (לעיל דף סג' א) מה לי הן ומה לי דמיהן. (אסור לאדם לשלם כסף על פירות זולים ולקבל לאחר מכן את אותם הפירות אם הם יקרים יותר, משום שנראה הדבר כריבית. כי הוא כאילו הלווה למוכר את הכסף ובתמורה המוכר נתן לו פירות יקרים. אבל אם כששילם את הכסף בתחילה כבר יצא השער' ויש מחיר שוק לפירות, מותר לסכם על המחיר העכשוי, אפילו אם לאחר מכן המחיר יעלה. משום שהמוכר יכול עכשיו ללכת ולקנות בכסף שקיבל מהקונה את הפירות במחיר העכשוי, ולספק אותם מיידי. ואם כן נחשב הדבר כאילו הקונה כבר קנה את הפירות והם התייקרו ברשותו.)

אמנם לדעת רב מותר לעשות 'אמנה' כזו רק בפירות וכו"ל, אבל לא בדמים. כלומר אסור לאחר מכן לקבל מהמוכר במקום את הפירות היקרים את הכסף שהם שוים אז. כי הדבר נראה כריבית, משום שהוא שילם ארבע זוז ולבסוף קיבל בחזרה שמונה זוז. אבל לדעת רבי ינאי אין הבדל ומותר לקבל כסף במקום פירות. (כי בעצם כאילו הקונה קנה את המוצר, והמוצר התייקר לו. ועכשיו המוכר משלם לקונה תמורת המוצר של הקונה את הסכום שהמוצר שווה עכשיו.)

משנה: מכר לו את השדה: המוכר שדה לחבירו, ונתן לו הקונה קצת מדמי השדה, ואמר לו המוכר תביא לי את שאר הכסף מתי שתרצה וקח כבר כעת את השדה, ואם באמת תשלם לי אח"כ את היתרה הרי שהשדה קנויה לך כבר מעכשיו, אבל אם בסופו של דבר לא תשלם לי את היתרה תתבטל המכירה למפרע ואחזיר לך את הכסף שכבר נתת לי, אסור לעשות כן, לפי שאם המוכר יאכל את הפירות עד שהקונה יביא לו את היתרה, נמצא שהוא אכל פירות בשכר המתנת מעות, שהרי בשעה שהקונה משלם לו את היתרה מתברר שהשדה כבר היתה קנויה לו למפרע מיום המכירה, והמוכר אכל בינתיים פירות בשכר המתנת מעותיו, וזה אסור. ואם

הקונה יאכל את הפירות בינתיים, יש לחשוש שמא בסופו של דבר הוא לא ישלם לו את היתרה והמוכר יחזיר לו את מעותיו ונמצא שהשדה בכלל לא היתה קנויה לו, והמעות הראשונות שהביא למוכר היו סתם הלוואה, והקונה (שהוא המלווה) אכל פירות בשכר ההלוואה, וזה אסור.

הלווה על שדה: מי שהלווה מעות לחבירו והלווה מישכן למלווה את שדהו עבור החוב, ואמר לו המלווה אם אתה לא מחזיר לי את מה שהלוויתך מעכשיו ועד שלש שנים הרי שהשדה הממושכנת היא שלי, אם עברו שלוש שנים ולא פרע לו את החוב הרי השדה שלו. ולמרות שהשדה שווה יותר מהחוב מותר לעשות כן, לפי שהדבר נחשב כאילו המלווה קנה ממנו את השדה בזול.

גמרא: מי אוכל פירות? ברישא של המשנה שנתן לו הקונה מקצת מדמי השדה וכו', מי אוכל את הפירות בינתיים, המוכר או הקונה?

משלשין את הפירות: מפקידים את הפירות ביד מישהו אחר ('משלשין' מל' אדם שלישי), אם הקונה ישלם את היתרה הוא מקבל את הפירות, ואם לא, המוכר מחזיר לו את קצת הדמים שקיבל ויקח את פירותיו.

ולא פליגי: באמת רב הונא ורב ענן לא נחלקו, אלא שרב הונא דיבר במקרה שהמוכר אמר לו 'לאחר שתביא את שאר הכסף רק אז השדה תהיה קנויה לך' (ולא למפרע מעכשיו), ולכן המוכר אוכל את פירותיו שלו. ורב ענן דיבר במקרה שהוא עשה עם הקונה תנאי שאם ישלם את היתרה השדה תהיה קנויה לו למפרע כבר מעכשיו, ואם הוא אכן ישלם לו את היתרה נמצא שהמוכר אוכל את פירותיו של הקונה בשכר המתנת מעותיו, וזה אסור, ולכן משלשים את הפירות.

תני רב ספרא: שנה רב ספרא בהלכות ריבית בתוספתא של רבי חייא - לפעמים מותר לשניהם (= למוכר ולקונה) לאכול את הפירות, ולפעמים אסור לשניהם, ולפעמים וכו'.

רב ספרא לא ביאר מתי כך ומתי כך, וביאר זאת רבא מסברא:

עני רבא בתריה: ענה רבא אחריו ופירש את דבריו של רב ספרא -

- **פעמים ששניהם מותרין:** במקרה שהמוכר אמר לו 'תקנה כעת כשיעור הזוזים שהבאת לי, ואת השאר תקנה לאחר שתביא לי את היתרה'. ובמקרה כזה הקונה אוכל פירות כשיעור המעות שנתן והמוכר אוכל את השאר.

- **פעמים ששניהם אסורין:** במקרה שהמוכר אמר לו 'לאחר שתביא לי את היתרה תקנה את כל השדה מעכשיו'. וכפי שביארנו במשנה.
- **פעמים מוכר מותר ולוקח אסור:** במקרה שהמוכר אמר לו 'לאחר שתביא את שאר הכסף רק אז השדה תהיה קנויה לך' (ולא למפרע מעכשיו), ונמצא שכעת השדה של המוכר ולכן מותר לו לאכול את הפירות.
- **פעמים שהלוקח מותר ומוכר אסור:** במקרה שהמוכר אמר לו 'תקנה את השדה מעכשיו ושאר המעות שאתה חייב לי יהיו הלואה אצלך', ונמצא שהשדה שייכת לקונה ומותר לו לאכול פירות, אבל למוכר אסור משום שזה שכר המתנת מעותיו.

שאלה: מאן תנא שניהם אסורין? כלומר ראינו שלדעת התוספתא של רבי חייא, במקרה שאמר לו 'לאחר שתביא לי את היתרה תקנה את כל השדה מעכשיו', שניהם אסורין לאכול את הפירות. מי הוא התנא שסובר כן?

תשובה: אמר רב הונא בריה דרב יהושע דלא כרבי יהודה, שהרי לדעת רב יהודה 'צד אחד בריבית מותר', ויתכן שיבוא לידי ריבית ויתכן שלא יבוא לידי ריבית, כגון שאם המוכר אכל את הפירות ובסופו של דבר הקונה לא הביא לא היתרה, המקח בטל ואין כאן ריבית, ואם הקונה כן שילם את היתרה יש כאן ריבית, ובמקרה כזה מותר לדעת רב יהודה, ורק במקרה שבוודאי יבוא לידי ריבית אסור, ולכן זה לא כדעת רב יהודה.

ברייתא: מְשַׁכֵּן לוּ בֵּית וכו': מי שלווה מעות, ומשכן למלווה בית או שדה עבור ההלוואה, והבית או השדה שווים יותר מההלוואה, ואמר לו המלווה 'אני עושה עמך תנאי שאם תרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי בדמי ההלוואה' (= בשווי סכום ההלוואה), אסור לעשות כן, לפי שהלווה מוזיל למלווה את דמי הבית והשדה עבור ההלוואה (= שהרי הם שווים יותר) וזה ריבית.

בשוייהן מותר: אבל אם אמר לו המלווה 'אני עושה עמך תנאי שאם תרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי כפי שוויים' מותר, לפי שאין כאן ריבית (אלא הוא רק מתנה עימו שימכרם לו ולא לאחרים).

מאן תנא 'בדמים הללו' אסור: זה לא כדעת רב יהודה הסובר 'צד אחד בריבית מותר', לפי שיתכן שהוא לא ירצה למכור את הבית והשדה לעולם ולא יבוא לידי

ריבית, ולדעת רב יהודה במקרה כזה מותר לו למוכרם בדמי ההלוואה למרות שהוא מקבל את הבית והשדה בזול, לפי שכשהתנה עימו היה כאן רק 'צד אחד בריבית'.

מכר לו בית ונתן לו את כל הדמים, או שמכר לו שדה, ואמר המוכר לקונה 'אני מוכר לך את הבית על מנת שכשיהיו לי מעות תחזיר לי את הבית וקח בחזרה את מעותיך', אסור לעשות כן, לפי שנמצא שלא היתה כאן מכירה אלא הלוואה, וכשהקונה גר בבית או אכל את פירות השדה נטל את שכר המתנת מעותיו.

לכשיהיו לך מעות אחזירם לך: אבל אם הקונה מעצמו אמר למוכר 'כשיהיו לך מעות אני אחזיר לך את הבית ותחזיר לי את מעותי' מותר. ויבאר להלן מדוע כאן מותר וברישא אסור.

מאן תנא: המקרה הראשון שאסור זה לא כדעת רב יהודה הסובר 'צד אחד בריבית מותר', לפי שיתכן שלא יהיו למוכר מעות ולא יקח בחזרה את ביתו ולא יבוא לידי ריבית.

מאי שנא רישא ומ"ש סיפא: מדוע אם המוכר התנה עם הקונה אסור ואם הקונה התנה עם המוכר מותר?

אמר רבא: בסיפא מדובר שהקונה אמר למוכר מעצמו 'אם אני ירצה אחזירם לך, אבל לא תוכל לתבוע אותי בדין על כך', ולכן מותר, כיון שגם אם הקונה החזיר לו את הבית וקיבל את מעותיו הרי זה מכירה חדשה שהוא מוכר לו, שעד עכשיו הבית היה שלו לגמרי, אבל ברישא הוא חייב להחזיר לו את הבית בעל כרחו, ונמצא שמהתחלה לא היתה כאן מכירה.